

श्रमसंस्कृतीवर आधारलेल्या शैक्षणिक संस्थेचा सर्वांनी अभिमान बाळगावा

प्रसंग- चिनावल येथील शिक्षण प्रसारक मंडळ संस्थेच्या नूतन वास्तू उद्घाटन सोहळ्यात
उद्घाटनपर भाषण

दि. २१-०६-२००८, स्थळ - चिनावल

चिनावलच्या शिक्षणप्रसारक मंडळाच्या शैक्षणिक संस्थेने सुवर्णमहोत्सवी वर्षात पदार्पण केले. छानशा सोहळ्याचे त्या निमित्ताने आयोजनही केले. शाळेच्या नूतन वास्तूने उद्घाटन आदरणीय भाऊंच्या शुभहस्ते संपन्न झाले. उद्घाटनपर भाषणात भाऊंनी गौरवास्पद नोंद घेतली, तेथील श्रमावर आधारित सुसंस्कृत वातावरणाची! रावेर, यावल, चिनावलच्या गुणवत्ता पोषकतेचीही दखल घेतली. शाळेला शिक्षक महत्वाचे, पण केंद्रबिंदू मात्र विद्यार्थीच असतात. बी-बियाणांप्रमाणे विद्यार्थ्यांची जोपासना करण्याची सूचना भाऊ इथे देतात. व्यक्तिमत्त्व विकासात गुणांचे संवर्धन झाले, तर पैशाकडे पाहण्याचा निकोप दृष्टिकोनही कसा तयार होतो, हे ही भाऊ इथे समजावतात. स्वानुभवाचा वाकोद ते वॉशिंग्टन प्रवासही सहजतेने मांडतात. ग्रामीण भागातून पुढे आलेली माणसे शून्यातून विश्व साकार करू शकतात, अशी भरभक्कम प्रेरणाही भाऊ इथे देतात. रावेर-चिनावल भागाविषयी हृदय आठवणीही मोकळेपणाने सांगतात.

सन्माननीय व्यासपीठ, उपस्थित बंधू भगिनींनो,

पन्नास वर्षांपूर्वी ज्या शाळेची मुहूर्तमेढ झाली होती, त्या शाळेच्या नूतनवास्तूच्या उद्घाटनासाठी मला एवढ्या अगत्याने बोलावले आहे. या सुंदर सरस्वतीमंदिराचे विधिवत उद्घाटन झाले, असे मी सर्वप्रथम जाहीर करतो (टाळ्या) तपस्वी आणि थोर लोकांनी ज्या इमारतीची पायाभरणी केली, त्या इमारतीच्या नूतनीकरण वास्तूचे उद्घाटन करण्याचा बहुमान मला आपण दिला आहे. त्याबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करतो.

मित्रांनो, चिनावलसारख्या या गावामध्ये तीस-पस्तीस वर्षांपूर्वीच्या आठवणी उजळण्यासाठी स्वतःला पाच हार्ट अटॅक आल्यानंतरही मी इथे आलो आहे. या गावांची इथल्या मातीची, मातीमधल्या सच्च्या माणसांची ओढ, त्यासाठीच ही कृतज्ञता भेट कृतज्ञता' सर्वात श्रेष्ठ सदगुण आहे आणि त्याची मला विनम्र जाण आहे. इथल्या परिसराकडून एकूण काही घेतले आहे. त्यात रावेर आणि यावल तालुका देण्यात फारच अग्रेसर आहे. आपणासारख्या अनेक सहृदयामुळे आज जैन उद्योग समूहाचे सर्व प्रकल्प

सक्षमपणे उभे आहेत! त्यात रावेर आणि यावल तालुका या तालुक्याचे फार मोठे ऋण आहेत. मी नेहमीच, जाहीरपणे हे ऋण मान्य करत आलो आहे.

आपल्यापैकी बहुतेकांच्या घरी किंवा संस्थांमध्ये मी क्रुड ऑईलच्या टाक्या खाली केलेल्या आहेत. पस्तीस वर्षापूर्वी चिनावल सोसायटीत रात्री दोन वाजेपर्यंत टँकर खाली करून माझे वडिलसुद्धा तिथून रोखर पैसे घेऊन गेले आहेत. मीच हे काम करत होतो, तर माझे वडिलसुद्धा रात्रंदिवस श्रम उपसत होते. अशा आठवणींची गर्दी आज मनात आहे. प्रत्येकासाठी एक एक टाकी मिळाली पाहिजे, त्यासाठी बुरहानपुरहून शेतकरी येत असत. डिगंबरशेत यांनी जे काम केलेले आहे, ते कष्टाचे काम आहे याची जाणीव सर्वांनी ठेवणे आवश्यक आहे.

मित्रहो, या सोहळ्याचे सुरुवातीपासून आत्तापर्यंत आपण नीट अवलोकन केले असेल तर, आपल्या लक्षात आलेच असेल. संपूर्ण श्रोतृवर्गाने दोन वेळा टाळ्यांचा उत्स्फूर्तपणे गजर केला, एकदा डिगंबरशेत नारखेडे यांचा सत्कार झाला त्यावेळी आणि दुसऱ्यांदा, ज्यावेळी माझे माजी आणि संस्थापक हेडसर इथे मंचावर आले, त्यांचा सत्कार केला त्याक्षणी. यातून आपला समाज अजून जिवंत आहे माझी खात्री पटली. उगवत्या सूर्याला सगळेच नमस्कार करतात. परंतु मावळत्या दीपस्तंभाला नमस्कार करणारेही लोक आपल्या समाजात आहेत, विद्यार्थी वर्ग आहेत, आपण सर्वजण आहोत हे पाहून मन भरून येते आहे.

चिनावलच्या या संस्थेला पन्नास वर्षे झाली आहेत आणि ज्या तपस्वी लोकांनी संस्थेची मुहूर्तमेढ केली, ज्यात वाय. एस्. पाटील, हे एक होते, डिगंबरशेत हे स्वतः होते, लक्ष्मणरावजी म्हणजे वसंतरावजी यांचे वडील, हे सुद्धा होते. इतर अनेक लोक त्यात एकत्र होते. वाय. एस्. पाटील हा सुद्धा उमदा माणूस होता. भारत कृषक समाजामध्ये ज्यावेळी इमारत उभी करायची होती, त्यावेळी त्यांना काही कारणामुळे दहा हजार रुपये कमी पडले आणि त्या काळामध्ये मी त्यावेळी अगदीच लहान माणूस होतो, त्यावेळी दहा हजार रुपयेसुद्धा अनुदान घ्यायचे झाले, तर मला ते उधार उसनवार करूनच घ्यावे लागतील अशी परिस्थिती होती. त्यांनी माझ्याकडे येऊन म्हटले की, 'भाऊ मी आपल्याला एक जागा घायला आलो आहे. मी म्हणालो की, मला जागेची गरज नाही, मला माझे दुकान पुरेसे आहे. तेव्हा ते म्हणाले की, आपल्याला केवळ जागा देण्याचा हेतू नाही, तर आपल्याकडून दहा हजार रुपये घ्यायचे आहेत, म्हणून ही जागा देत आहोत, त्यावेळी त्यांनी मला भारत कृषक

समाजाच्या इमारतीमध्ये पहिल्या मजल्यावरील एक खोली दिली. वाय.एस.पाटलांची ही कृषक समाजावरची श्रद्धा आणि कृषक भवनाच्या निर्मितीसाठीची धडपड मनाला स्पर्शून गेली मी लगेच १०,००० रुपयांचा चेक पुढील ४ दिवसानंतरची तारीख टाकून दिला. डिगंबरशेठच्या बाबतीत गौरवाने सांगावयाचे झाल्यास निश्चितच हे नोंदवता येईल, त्यांनी ज्या ज्या संस्था सांभाळल्या, त्या विकसितच झाल्या! आणि केवळ विकसित झाल्या एवढेच नव्हे तर प्रामाणिकपणाचे मूल्य जोपासल्यामुळे त्या त्या संस्था नावारूपालाही आल्या!(टाळ्या) सध्या पतपेढ्यांचा काळ जरा वाईट आहे. तो कधी सुधारेल की, नाही मला माहिती नाही, परंतु त्यांनी जी नवखी पतपेढी चालवली, ती देशात पहिली आणि एकटीच असावी असा माझा अंदाज आहे. आयुष्यभर त्यांनी बिनाव्याजी व्यवहार केला, त्यामुळे मी खात्री-पूर्वक सांगतो ही केवळ पतपेढी नसून, सामाजिक बांधिलकी जोपासणारी आणि समाजाचे श्रद्धास्थान होईल अशी ती संस्था आहे.

मित्रहो, जर त्याग आणि तपश्चर्या करण्याची तयारी असेल, आपल्यात प्रामाणिकपणा असेल तर एक माणूससुद्धा संस्थेचे एवढे मोठे काम करू शकतो. त्यासाठी फार मोठ्या सेनेची सुद्धा गरज नसते, शक्ति प्रदर्शनाची किंवा सामर्थ्य दाखवण्याची, मोठमोठाली पदे मिरवण्याचीही गरज नसते. केवळ त्याग, तपश्चर्या आणि प्रामाणिकपणा या मूल्यांनीच हे शक्य होते.

मित्रांनो, माझे वाकोद गावही चिनावल सारखे आहे. वाकोद गावामध्ये आज मी एक लहानशी शाळा चालवतो आहे. ही शाळा दुसऱ्या एका संस्थेची आहे. मी त्यांना एवढेच सांगितले की, ही शाळा आपल्या संस्थेचीच राहू द्या, मी नवी इमारत बांधतो तिच्याकडे लक्ष देतो आणि आपल्या गावातल्या शिक्षणाचा दर्जा सुधारला पाहिजे एवढीच फक्त माझी रास्त अपेक्षा आहे आणि त्यासाठी लागणारा जो काही खर्च किंवा जे काम करावे लागेल ते मी करणार आहे. संस्थाधारकांनी विनंती मान्य केली आज तिथे शाळेची छान इमारत उभी आहे.

मित्रहो, मुद्दाम मी तुम्हाला दाखला देतो आहे की, जेव्हा मी माझ्या जन्मस्थानी चार वर्षांपूर्वी शैक्षणिक संस्थेच्या कामात लक्ष घालायला सुरुवात केली, त्यावेळी त्या संस्थेतील बारावीचा निकाल साडेबारा टक्के होता. सर्वसाधारण ७० च्या आसपास विद्यार्थी परीक्षेला बसत आणि त्यातली सात आठ विद्यार्थी पास होत. मागच्या वर्षी संबंध जामनेर तालुक्यात वाकोद या गावी असलेल्या संस्थेचा निकाल १०० टक्के लागला. आत्तापर्यंतचा त्या संस्थेसाठीचा

खर्च पंचवीस लाख रुपये आहे. बारावीचा, कोणीही विद्यार्थी कॉपी न करता निकाल १०० टक्क्यांवर जाऊ शकतो, एवढी बुद्धिमत्ता त्या विद्यार्थ्यांमध्ये आहे! खर्च किती झाला हे महत्त्वाचे नाही, निकाल काय लागला हे जास्त महत्त्वाचे आहे! दुर्दैवाने त्या मुलांना पोषक वातावरण निर्माण होत नाही, म्हणून ते प्रगती करू शकत नाहीत. ही वस्तुस्थिती होती.

आपण ज्यावेळी संस्था उभ्या करतो, त्यावेळी त्यामध्ये गुणवत्ता कशी वाढेल हे डोळ्यात तेल घालून पाहणे हीच काळाची खरी गरज आहे. मला असे वाटते की, आत्तापर्यंत संस्थांमध्ये विद्यार्थ्यांची खूप संख्या वाढवली, खूप विद्यार्थ्यांना चांगले शिक्षण दिले, परंतु येत्या काळात जी स्पर्धा समोर येत आहे राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर आपल्याला काम करायचे आहे. अशा स्पर्धेच्या काळात विद्यार्थ्यांजवळ जर धमक असेल, त्यांच्यामध्ये उर्मी असेल तरच ते टिकतील. जमीन कितीही चांगली असली तरी त्या जमिनीत जे बियाणे तिथे पेरायचे आहे ते चांगले असणे आवश्यक आहे. वाढत्या पिकाची देखभाल जर आपण केली नाही, तर आपल्याला पाहिजे तसे उत्पन्न मिळणार नाही आणि जर मिळाले तर ते अगदीच माफक राहिल.

सर्वसाधारण विद्यार्थ्यांपर्यंत हे स्पर्धेचे वातावरण पोहोचवण्यासाठी आपल्याला खूप मेहनत करावीच लागेल आणि ती करण्यासाठी मी असे मानतो की, शिक्षणाचा आत्मा, शाळेचा आत्मा प्रामाणिक शिक्षक आहे. या देशाला एक हजार वर्षांपर्यंत गुलामी सहन करावी लागली, तरी आत्मा मात्र शाबूत राहिला. देश खेड्यापाड्यांमध्ये विखुरलेला आहे. राज्यकर्ते दिल्लीला बसायचे आत्ताही तसेच करतात, आपण ही संस्कृती, हा देश खेड्यांमध्ये राहून तेव्हापासून जिवंत ठेवला आहे.

मित्रहो, गुणवत्तेचे पोषण करणे हे अत्यंत गरजेचे आहे. अर्थात आपण गुणवत्तेच्या बळावरच एवढी मोठी संस्था येथे उभी केली आहे. या संस्थेतील काही विद्यार्थी आत्तापर्यंत नाशिक बोर्डात झळकले आहेत, हेही मला समजले आहे. परंतु या सुवर्णमहोत्सवी वर्षभरामध्ये आपण एक पण करायला हवा की, दरवर्षी एक विद्यार्थी तरी बोर्डात झळकला पाहिजे आणि त्यासाठी त्याच्या अभ्यासाची, सरावाची जी पूर्ण तयारी करणे गरजेचे आहे ते सर्व केलेच पाहिजे, कारण एक विद्यार्थी जरी झळकला तरी तो उद्याचा हिरा आहे! तो उद्यासाठी मार्गदर्शक ठरू शकेल, तो स्वतःसाठी आयुष्यात काही करेल एवढेच नव्हे तर तो इतरांसाठीही काही चांगले काम उभे करू शकेल. आपण त्यासाठीच गुणवत्तेकडे विशेष लक्ष द्यावे अशी मी आपल्याला आवर्जून विनंती करतो.

ज्या संस्थेची मुहूर्तमेढ श्रमदानाने झाली, ज्या संस्थेचा श्री गणेशा गाववर्गणीने झाला. त्या संस्थेला काय कमी पडणार आहे? जी संस्कृती श्रमावर आधारित आहे, त्या संस्थेला मागे पुढे पाहण्याचे काही कारणच नाही. इतर गोष्टींवर ज्या संस्था उभ्या आहेत म्हणजे एखाद्या राजकीय आधारावर किंवा दुसऱ्या एखाद्या वित्तीय पुरवठ्यावर किंवा एखाद्याच्या मिळालेल्या आशीर्वादावर त्या संस्थेला मात्र मागेपुढे पाहण्याची गरज आहे! श्रमाच्या अधिष्ठानावर असणारेच शाश्वत असते. ही संस्था तशी आहे, आपण स्वतः ती उभी केली आहे आणि त्याचा सार्थ अभिमान सर्वांनी बाळगला पाहिजे, या श्रम अधिष्ठानाला पिढ्यान्पिढ्या जपावेच लागेल कारण त्यावरच आपली अस्मिता अवलंबून आहे.

इथे एखादी इंग्रजी माध्यमाची शाळा सुरु करायची असेल तर, मी स्वतः पाच लाख रुपये देईल आणि खासदार हरिभाऊं जावळे यांनी आणि आमदार अरुणदादां पाटील यांनी सुद्धा त्यांच्या फंडातून काही रक्कम द्यायला हरकत नाही, बांधलेल्या शैक्षणिक संस्थेवर विशिष्ट असे वर्ग बांधण्यासाठी त्या रकमेचा उपयोग करा. इंग्रजी शाळा उभी करा. जर आपण संस्था उभारली तर ती चिरस्थायी ठरेल, त्याचाही अभिमान आपल्याला राहिल, एक उद्दिष्ट राहिल माझ्या वाकोदच्या शाळेला दोन-तीन पत्रे होते आणि पावसाळ्यात टीनपत्राला छिद्रे असल्यामुळे त्यातूनही पाणी गळत होते.

मित्रांनो, विश्वविख्यात आणि महाराष्ट्राचा लाडका कवी माझा मित्र ना.धों. महानोर यांच्या गावात शाळा नाही. त्याचे गाव माझ्या गावापासून फक्त दोन किलोमीटरवरच आहे, त्यामुळे ते एकच असल्यासारखे आहे आणि त्यावेळी हा विद्यार्थी पळासखेड्यावरून शिकायला येत होता, आणि मी आपल्याला सांगू इच्छितो की, माझ्या शालेय आयुष्यात मला कधीही साठ टक्क्यांच्या वर गुण मिळाले नाहीत! 'अभ्यास बरा-वर्तणूक चांगली आहे,' असा माझ्या प्रगतीवर शेरा आहे. चौथीला ज्यावेळी शाळेतून बाहेर पडलो, त्यावेळचा माझा जो शाळा सोडण्याचा दाखला आहे, त्यामध्ये 'अभ्यास बरा' असे लिहिलेले आहे. माझ्या काकांच्या दाखल्यावर मात्र अभ्यास 'चांगला' असा अभिप्राय आहे. 'अभ्यास बरा' असा शेरा असलेला हा विद्यार्थी, ५११ लोकवस्ती असलेल्या त्या खेड्यात निर्माण झाला, अजूनही तो आपल्या खेड्यांशी बांधील आहे, अजूनही तिथे जाऊन तो समर्पित भावाने काम करतो, तिथली शेती त्याने गावाला अर्पण केली आहे, असा एक माणूस वॉशिंग्टनपर्यंत जाऊन पोहोचतो आणि अमेरिकेसारख्या बलाढ्य देशात एक नव्हे तर चार कारखाने खरेदी करू शकतो. ग्रामीण भागातले विद्यार्थीसुद्धा जगविख्यात होऊ शकतात, नावारुपाला येऊ शकतात, तुम्ही तसा आत्मविश्वास बाळगा.

हे सगळे घडते कसे? हा प्रश्न आहे! आपण म्हणत असाल तर विद्यार्थी पाहिजे तसा, तो कुठे घडतो? इतरांच्या मापदंडाप्रमाणे 'अभ्यास बरा !' 'चांगला'ही नव्हता, 'उत्तम' असा विषयच नाही ! आणि त्यामुळे डॉक्टर किंवा इंजिनियर व्हायला जेवढे गुण लागतात ते तर माझ्या कधी नशिबीच आलेले नाहीत. मला कधीच जमाखर्च कळला नाही. खर्च फक्त कळला; जमा कधीच कळला नाही, पण खर्च आणि कर्ज हे दोन विषय मला फार जवळचे आहे, कर्ज करूनसुद्धा पैसे वाटणे असा वेडेपणा जो साधू शकतो तो इथपर्यंत पोहोचू शकतो. कर्ज करूनसुद्धा जो खर्च करू इच्छितो किंवा देऊ इच्छितो, चांगल्या कामांसाठी देऊ इच्छितो तेच लोकं हे साधू शकतात. जे त्या पैशाच्या प्रेमात फसतात किंवा मोहात फसतात त्यांना हे जमूच शकत नाही.

मी इथे प्रतिष्ठित व्यक्तींचे नाव घेण्याचे टाळले आहे कारण एखादे नाव जरी विसरलो तर ते बरे वाटत नाही. सरस्वतीपुत्र कवी ना. धों. महानोरांसारखे इथे आज उपस्थित आहेत त्यामुळे मला असे वाटते की, आपल्यामध्ये आणि त्यांच्यामध्ये मी जास्त वेळ उभे राहू नये. त्याचे कारण की, 'अभ्यास बरा' हा शेरा जरी मला मिळाला आणि मी पदवीधर जरी होऊ शकलो पण तिथपर्यंतही न पोहोचता ना. धों. महानोरांनी जगाच्या सीमेच्या पलीकडे जाऊन 'जे न देखे रवी ते देखे कवी' अशा पद्धतीने एवढे भरभरून देणे ज्याने समाजाला दिले, असा निसर्गकवी आपल्यामध्ये उपस्थित आहे! आपण सगळ्यांनी खरे म्हणजे त्याचे ऐकायला पाहिजे. तो किती बोलेल हे मात्र मला सांगता येत नाही! पण एकवेळा वाहायला लागला की, ना. धों. धो. धो. असा वाहायला लागतो!

मित्रांनो, इथल्या शैक्षणिक वाटचालीत आपण माझ्याकडून काही योगदान अपेक्षित असाल तर ते योगदान, त्या अपेक्षा माझ्या परीने मी निश्चितच पूर्ण करण्याचा प्रयत्न करेल, हे आश्वासन देतो. हे आश्वासन एखाद्या राजकीय पुढाऱ्याचे नाही हे आपण समजावून घ्यावे. खासदार हरिभाऊ जावळे आणि आमदार अरुणदादा पाटील हे मला दोन्ही जवळचे आहेत, असे असतानासुद्धा मला हे सांगितल्याशिवाय राहावत नाही. त्याचे कारण जो शब्द या कामासाठी ते देतील, तो शब्द ते पाळतील याची खात्री आहे चिनावलच्या शिक्षण प्रसारक मंडळाने मला आजच्या कार्यक्रमा करिता आमंत्रित केल्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार मानतो.

जय हिन्द ! जय महाराष्ट्र !